

**EYLÜL 2020 VE ÖNCESİ TARİH BASKILI
TARIM EKONOMİSİ VE TARIMSAL POLİTİKALAR
DERS KİTABINA İLİŞKİN DÜZELTME CETVELİ**

- 1- **Ünite 1, Sayfa 3 "TARIMSAL ÜRETİMİN TANIMI" başlığı altındaki ilk paragraf aşağıdaki şekilde değiştirmiştir.**
- Tarımsal üretim; toprakla, bitkisel ürünlerle, hayvanlarla ve hayvan ürünlerinin üretimiyle ilgilidir (TMO Ansiklopedik Sözlük, 2011).
- Tarımsal üretim verileri, genel hatlarıyla aşağıdaki gibidir (EUROSTAT, 2018):
- Genel bitkisel üretim verileri şunları içerir;
- Hububat
  - Başlıca ürünler (kurutulmuş baklagiller ve protein bitkileri, kök bitkileri, endüstriyel ürünler, yeşil alanlar)
  - Sebze ve meyveler
  - Tarım için tarım arazisi kullanımı (ekilebilir arazi, kalıcı ürünler, daimi otlaklar,...)
- Genel hayvansal üretim verileri ise şöyledir;
- Büyükbaş hayvanlar
  - Küçükbaş hayvanlar
  - Kümes hayvanları
  - Bunların dışında arıcılık, ipek böcekçiliği gibi türleri saymakta mümkündür.
- 2- **Ünite 1, Sayfa 6 "TARIMSAL ÜRETİMİN ÖZELLİKLERİ" başlığının sonuna aşağıdaki paragraf eklenmiştir.**
- Dünyada OECD grubu dahil olmak üzere; Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya ve Güney Afrika gibi pek çok gelişmekte olan ülkede tarımsal ürünlere dayalı ticari faaliyetler artmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerin dünya tarım ticaretindeki artan önemi, ikili ticaret modellerinin değişmesiyle de kendini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaret çok hızlı büyürken, yüksek gelirli ülkeler arasındaki ticaret yavaşlamaktadır. Düşük gelirli ülkelerin tarımsal ihracatı hızla artmasına rağmen halen istenilen seviyede değildir. Bu yüzden, düşük gelirli ülkeler, tarım ve işlenmiş ürünlerdeki ticaretin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadırlar. Örneğin 2007'de 123 ülkenin işlenmiş ürünler ihracatı, bu ürünlerin dünya toplamına %1'den daha az katkıda bulunurken, gelişmiş 20 lider ülke, toplamın yaklaşık dörtte üçünü oluşturmuştur (AB içi ticaret dahil olduğunda %81) (Liapis, 2011:6).
- 3- **Ünite 1, Sayfa 7 "TARIMSAL ÜRETİMİN GEREKÇELERİ" başlığının 5.paragrafından sonra aşağıdaki paragraf eklenmiştir.**
- Tarım sektörü, 2014 yılında küresel gayri safi yurt içi hasılanın üçte birini oluşturmuştur. Ancak, tarım kaynaklı büyüme, yoksulluğun azaltılması ve gıda güvenliği risk altındadır. İklim değişikliği, özellikle dünyanın en güvensiz bölgelerinde verimliliği düşürebilmektedir. Sera gazı emisyonları tarım, ormancılık ve arazi kullanımı değişikliğinin %25'inden sorumlu görülmektedir. Diğer taraftan dünya tarım sektöründeki azalma, iklim değişikliğinin en önemli nedenlerinden biridir (The World Bank, 2018).
- 4- **Ünite 1, Sayfa 7 "TARIMSAL ÜRETİMİN GEREKÇELERİ" başlığının sonuna aşağıdaki paragraf eklenmiştir.**
- Tarımsal kalkınma, aşırı yoksulluğu sona erdirmek, paylaşılan refahı arttırmak ve 2050 yılına kadar tahmini 9,7 milyar insanı beslemek için en güçlü araçlardan biridir. Tarım sektöründeki büyüme, diğer sektörlerle göre yoksullar arasında gelirin artmasında iki ile dört kat daha etkilidir. 2016 yılı analizleri , çalışan fakir yetişkinlerin %65'inin tarım aracılığıyla yaşamını devam ettirdiğini ortaya koymuştur (The World Bank, 2018).
- 5- **Ünite 1, Sayfa 8 "TARIMSAL ÜRETİMİN TÜRLERİ VE ÖNEMİ" Hububat Üretimi Alt başlığının sonuna aşağıdaki paragraf eklenmiştir.**
- Türkiye'de 1994/95 döneminde destekleme alım fiyatı, destekleme temel fiyatı ve üretici destekleme priminden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. 1994/5688 sayılı Kararname ile Hububat satış fiyatı alım fiyatından en az %20 fazla olacak şekilde belirlenmiştir. 2002 yılından itibaren Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), destekleme alımlarından vazgeçmiş müdahale alımlarına başlamıştır. 2002/2005 dönemlerinde müdahale alım fiyatları TMO Yönetim Kurulu tarafından aşamalı olarak belirlenmiştir. TMO tarafından alınan ürün bedelinin %50'sinin peşin, kalan %50'sinin ise maksimum 30 gün içinde ödenmesi hükmü getirilmiştir.

2009/2010 itibari ile; hububat ve çeltik uygulama yönetmelikleri, AB standartlarına uyumlu hale getirilmiştir. 2011/12 alım döneminde; Kaliteye Dayalı Alım Sistemi benimsenmiştir. 2012/13 alım döneminde; alımlar taahhütname ile düzenlenmiştir. 2013/14 döneminde; taahhütemeli alımlar tüccar, üretici ve sanayiciden yapılmıştır. TMO gelecekte tüm ürün alımlarını ELÜS yoluyla gerçekleştirerek hububat piyasalarını düzenleme işlevini Elektronik Ürün Senedi (ELÜS)'lerin alınıp satılması vasıtasıyla gerçekleştirmeyi planlamaktadır (TMO, 2016:55-58).

6- Ünite 1, Sayfa 9 "Tohumluk Üretimi" Alt başlığının sonuna aşağıdaki paragraflar eklenmiştir.

Dünya tohumculuğu 1970'lerden sonra pek çok bakımdan değişim göstermiştir. Özellikle 1980'lerden sonra başlayan küreselleşme olgusu ile birlikte, gelişmiş batı ülkelerindeki tohumculuk firmaları araştırma, üretim ve pazarlama faaliyetlerini diğer ülkelere doğru genişletmişlerdir. Bu bağlamda 21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren dünya genelinde kaliteli tohumluk üretimi, kullanımı, pazarlaması ve ticaretinde büyük ölçüde gelişmeler olmuştur. Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren tohum üretiminde çeşitli arayışlara girmiştir. İlk olarak 1982 yılında çeşit tescilini kolaylaştıran bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Özel şirketlerin sahip oldukları tohumlukların fiyatlarını belirlemesine izin verilmiştir. 1984'te tohum ithalat ve ihracatını kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılırken 1998 yılında Uluslararası Tohum Federasyonu (ISF)'ye üye olunmuştur (Torun, 2017:48-49).

Yeni bitki çeşitlerine ait ıslahçı haklarının korunmasına ilişkin 5042 sayılı Kanun 2004 yılında; uluslararası standartlara ve AB mevzuatına uyumlu 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu'nda 2006 yılında çıkarılarak sektörün önü açılmış ve tohumluk üretimi ve ticaretinde büyük ilerlemeler sağlanmıştır. 2017 yılı ortaları itibarıyla Tohumculuk Kanunu ile kurulan Türkiye Tohumcular Birliği ve alt birliklerin üye sayısı 40 bini geçmiştir. Şu anda 651 adet üretim izinli, 2.521 adet tescilli olmak üzere toplam 3.172 çeşit tarla bitkileri mevcuttur. Bu miktar sebzelere 1.153 adet üretim izinli, 3.449 adet tescilli olmak üzere toplam 4.602 adete ulaşmıştır (Torun, 2017:48-49).

7- Ünite 1, Sayfa 10 "Organik Üretim" Alt başlığının sonuna aşağıdaki paragraf eklenmiştir.

Organik tarım, dünyada 1980'li yıllarda aile işletmelerinin öncülüğünde başlamış olsa da, ilerleyen süreçte ticari bir boyut kazanmıştır. Uluslararası Ekolojik Tarım Hareketleri Federasyonu (IFOAM) raporuna göre dünya genelinde 162 ülkede 37,2 milyon hektar alanda 1,8 milyon çiftçi tarafından sertifikalı ekolojik tarım üretimi yapılmaktadır. Bu bağlamda, Avustralya 12 milyon hektar alanla en büyük paya sahiptir. Avustralya'yı 4,5 hektar alanla Arjantin takip ederken, 2 milyon hektar alanla ABD üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de, organik tarım üretimi Avrupa ülkelerinin ekolojik tarım talepleri doğrultusunda başlamıştır. 2012 IFOAM raporlarına göre Türkiye'de 42 bin 460 çiftçi, 442 bin 581 hektar alanda organik tarımla uğraşmaktadır. Bu miktar Türkiye'deki tarım alanlarının %1,81'ini oluşturmaktadır (Duru,2014).

8- Ünite 1, Sayfa 11 "Sebze Üretimi" Alt başlığının sonuna aşağıdaki paragraf eklenmiştir.

Son yıllarda Türkiye'nin artan ihracatının içinde yaş meyve sebze sektörünün payı oldukça artmıştır. Bu oran 2015 yılında 2 milyar 84 milyon dolara ulaşmıştır. Bu anlamda, ülkemiz bir yandan mevcut ülkelerdeki pazar payını arttırmaya çalışırken, diğer yandan da yeni pazarlar bulmanın arayışı içindedir. Türkiye yaş meyve sebze üretiminde Avrupa'da lider, dünyada ise 4. sırada yer almaktadır. 2023 yılı için yaş meyve sebze sektörü 60 milyon ton üretim ve 5,5 milyar doların üzerinde ihracat geliri hedeflemektedir. Bu sayede küresel pazardaki %2'lik payımız %5'ler seviyesine ulaşacaktır. Böylece, ülkemiz yaş sebze ve meyve üretimi ile ihracat gelirlerinin dışında, istihdam artışına da katkı sağlayacaktır (Saticı, 2016:38).

9- Ünite 1, Sayfa 12 "Hayvansal Üretim" Alt başlığının sonuna aşağıdaki paragraflar ve Tablo 1.1 eklenmiştir.

Türkiye'de 2012-2017 döneminde, hayvansal ürün üretim değeri % 52 artmıştır. Toplam hayvansal üretim değeri, tarımsal üretim değerinden % 58 pay alarak 187 milyar 722 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarın, 117 milyar 796 milyon TL'lik kısmı canlı hayvanlar üretimi, 69 milyar 926 milyon TL'lik kısmı ise hayvansal ürünler üretiminden oluşmaktadır. 2017 yılı için OECD-FAO verilerine göre dünya kişi başına et tüketim miktarı ortalama 34,4 kg/kişi olarak gerçekleşirken, bu oran Türkiye'de kişi başına 30,4 kg olarak gerçekleşmiştir (Et ve Süt Kurumu, 2018:21-22).

Ülkemizde 2017 yılında büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre %13,2 artarak 16 milyon 105 bine ulaşmıştır. Aynı dönemde küçükbaş hayvan sayısı ise %7,2 oranında artarak 44 milyon 312 bin baş olarak gerçekleşmiştir. Toplam süt üretimi ise 2017 yılında bir önceki yıla göre %12 artarak 20 milyon 700 bin ton olmuştur. Bu süreçte yapağı, tiftik üretimi, kıl, bal ve balmumu üretimi artarken yaş ipek kozası üretimi azalmıştır. Benzer şekilde toplam kümes hayvanları sayısı bir önceki yıla göre %4,4 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018). Türkiye'de 2001-2017 dönemine ait hayvansal ürün üretimi Tablo 1.1' deki gibidir.

Tablo 1.1
Türkiye’de
Hayvansal Ürün
Üretimi

Kaynak: Türkiye
İstatistik Kurumu
(TÜİK)

	Kırmızı et (Ton)	Süt (Ton)	Tavuk eti (Ton)	Tavuk yumurtası (Bin adet)	Bal (Ton)	Yaş ipek kozası (Ton)	Ya pa ğı (Ton)	Kıl (Ton)	Tiftik (Ton)
2001	435.778	9.495.550	614.745	10.575.046	60.190	47	40.909	2.684	400
2002	420.595	8.408.568	696.187	11.554.910	74.554	100	38.244	2.589	318
2003	366.962	10.611.011	872.419	12.666.782	69.540	169	46.456	2.741	333
2004	447.154	10.679.406	876.774	11.055.557	73.929	143	45.972	2.715	304
2005	409.423	11.107.897	936.697	12.052.455	82.336	157	46.176	2.654	302
2006	438.530	11.952.099	917.659	11.733.572	83.842	127	46.776	2.728	274
2007	575.622	12.329.789	1.068.454	12.724.959	73.935	125	46.752	2.536	237
2008	482.458	12.243.040	1.087.682	13.190.696	81.364	125	44.166	2.238	194
2009	412.621	12.542.186	1.293.315	13.832.726	82.003	136	40.270	2.002	174
2010	780.718	13.543.674	1.444.059	11.840.396	81.115	126	42.823	2.607	200
2011	776.915	15.056.211	1.613.309	12.954.686	94.245	151	46.586	3.062	194
2012	915.844	17.401.262	1.723.919	14.910.774	89.162	134	51.180	3.570	200
2013	996.125	18.223.712	1.758.363	16.496.751	94.694	121	54.784	4.902	260
2014	1.008.272	18.630.859	1.894.669	17.145.389	103.525	80	58.403	5.460	280
2015	1.149.262	18.654.682	1.909.276	16.727.510	107.665	66	59.196	5.569	325
2016	1.173.042	18.489.161	1.879.018	18.097.605	105.727	103	62.525	5.445	341
2017	1.126.403	20.699.894	2.136.734	19.281.196	114.471	102	63.315	5.796	356

10- Ünite 4, Sayfa 96 “ Tarımda Yapısal Dönüşüm ve Tarımda Makineleşme (1990 ve sonrası)” başlığının ilk paragrafının son cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Nitekim 1990 yılında 1000 Ha başına düşen traktör sayısı 36 iken bu rakam 2013 yılında 77’ye yükselmiştir (Altuntaş, 2013:1157).

11- Ünite 4, Sayfa 97 “ Tarımda Yapısal Dönüşüm ve Tarımda Makineleşme (1990 ve sonrası)” başlığının ikinci paragrafının sonuna aşağıdaki paragraflar eklenmiştir.

Aynı durum biçerdöverler için de geçerlidir. 2017 yılı için toplam 17 bin biçerdöverin 5 bini 20 yaşın üzerinde olup 4 bini de 11-20 yaş arasındadır. 5 yaşından küçük olan biçerdöver sayısı ise yalnızca 4 167’dir (TÜİK, 2018).

Coğrafik bölgeler açısından tarımsal üretimde traktör kullanımında İç Anadolu Bölgesi %21,23 oranıyla ilk sırayı alırken, bu bölgeyi Ege %20,77 ve Marmara %17,60 Bölgeleri takip etmektedir. Bölgeler arasında, traktör kullanımının en düşük olduğu bölgeler ise sırasıyla Doğu Anadolu %6,05 ve Güneydoğu Anadolu %5,26 Bölgeleridir (Altuntaş, 2013:1159).

13- Ünite 4, Sayfa 99 ikinci paragraf aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Tarımsal üretimde kullanılan biçerdöver, balya makinesi ile biçerbağlar sayıları karşılaştırıldığında en istikrarlı artışın bal-ya makinesinde olduğu görülmektedir. 1998 yılında 8 bin civarında olan balya makinesi sayısı 2017 yılında 23 bini aşmıştır. Biçerdöver sayısı ise 1998 yılından itibaren artış göstermediği gibi 2001 krizinin etkisiyle azalarak 11 bine gerilemiş, daha sonra ise yükselerek 2017 yılında 17 bine yaklaşmıştır. Biçerbağlar sayısı da 1998-2007 yılları arasında 5 bin civarında dalgalanarak 2008 yılından itibaren yükselmiş ve 2017 yılında 9 bini aşmıştır (TÜİK, 2018).

14- Ünite 4, Sayfa 100 paragraflar aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Türkiye’de kullanılan tarımsal alet ve ekipmanlar arasında yer alan sulama ve pompa sayıları karşılaştırıldığında, damla sulama tesislerinin ölçülmeye başlandığı 2002 yılından itibaren hızla artarak 440 bin civarına yükseldiği diğer ekipmanların ise hafif bir yükselme trendi izlediği görülmektedir. 2017 yılında yağmurlama tesisatı kullanan tarım tesisi sayısının 250 bin civarında olduğu Türkiye’de, santrifüj pompa sayısı ise 114 bine çıkmıştır (TÜİK, 2018).

Hayvansal üretimde kullanılan makineler arasında önemli yer tutan seyyar süt sağma makinelerinin sayısı 1998 yılında 78 bin iken bu sayı 2010 yılında 208 bine, 2017 yılında ise 320 bine çıkmıştır. 2002 yılından itibaren ölçülmeye başlayan yayık

makinesi sayısı ise 2004 yılından sonra dalgalı bir seyir izleyerek 2010 yılında 262 bine çıkmış sonrasında ise gerileyerek 2017 yılında 256 bine düşmüştür (TÜİK, 2018).

Türkiye’de tarımsal makineleşme ile ilgili önemli bir sorunlardan biri de teknoloji düzeyi yüksek makine ve ekipmanların daha sınırlı sayıda kullanılıyor olmasıdır. Bunun nedenleri arasında tarım arazilerinin ölçek büyüklüğünün giderek azalması, tarım sektöründe şirketleşmenin ve sermaye yapısının yetersiz olması sayılabilir. Nitekim tarımsal mücadele uçağı 1980 yılında 100 iken 2012 yılında 20’ye ve 2017 yılında ise 5’e gerilemiştir (TÜİK, 2018). Meyve hasat makinesi, ürün kurutma ve sınıflama makineleri gibi daha ileri teknoloji gerektiren tarımsal alet ve makinelerin sayısında son yıllarda artış olmasına rağmen, bu makinelerin tarım istatistiklerine 2002 yılından itibaren dâhil edilmesi ve en ilkel tarım aleti sayılan karasaban sayısının 60 bin civarında olması, tarımsal makine parkının teknoloji düzeyini göstermesi açısından oldukça önemli olduğu ifade edilebilir (TÜİK, 2012).

15- Ünite 4, Sayfa 101 ikinci paragraftan sonra aşağıdaki paragraf eklenmiştir.

İstihdam edilenlerin iktisadi faaliyet kollarına göre 2018 Mayıs ayı dağılımı incelendiğinde hizmetler sektörünün %54,6 ile en yüksek orana sahip olduğu, bunu %19,5 ile sanayi, %18,8 ile tarım ve %7,2 ile inşaat sektörünün takip ettiği görülmektedir (TÜİK 2018).

16- Ünite 4, Sayfa 102 “TARIM ALET VE MAKİNELERİ SEKTÖRÜ” başlığının öncesine aşağıdaki paragraf eklenmiştir.

Türk tarımının en önemli yapısal sorunları arasında yer alan ölçek büyüklüğünün sağlanmasına yönelik olarak önemli bir adım atıldı. Tarım arazilerinin toplulaştırılmasını öngören Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ve Türk Medeni Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı, TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilerek 2014 yılında yürürlüğe girdi. Kanuna göre, asgari tarımsal arazi büyüklüğü, bölge ve yörelerin toplumsal, ekonomik, ekolojik ve teknik özellikleri gözetilerek Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na belirlenecektir. Belirlenen asgari büyüklüğe erişmiş tarımsal araziler, bölünemez eşya niteliği kazanacaktır. Asgari tarımsal arazi büyüklüğü; mutlak tarım arazileri, marjinal tarım arazileri ve özel ürün arazilerinde 2 hektar, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektar, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 0,3 hektardan küçük belirlenemeyecek. Bakanlık, asgari tarımsal arazi büyüklüklerini günün koşullarına göre arttırabilecektir. Tarım arazileri Bakanlıkça belirlenen büyüklüklerin altında ifraz edilemeyecek ve hisselenirilemeyecektir. Hazine taşınmazlarının satış işlemleri hariç olmak üzere, pay ve paydaş adedi arttırılamayacaktır. Ancak, tarım dışı kullanım izni verilen alanlar veya çay, fındık, zeytin gibi özel iklim ve toprak ihtiyaçları olan bitkilerin yetiştiği alanlarda, arazi özellikleri nedeniyle belirlenen asgari tarımsal arazi büyüklüğünden daha küçük parsellerin oluşması gerekli olduğu takdirde, Bakanlığın uygun görüşü ile daha küçük parseller oluşturulabilecektir (TOB, 2018). Böylelikle tarım arazilerinin küçülmesinin önüne geçilerek daha yüksek teknoloji ve ekipman kullanımı mümkün olabilecektir.

17- Ünite 5, Sayfa 119 Tablo 5.1 ve altındaki paragraf lar aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ürünler	2002 (Ton)	2016 (Ton)	2017 (1. Tahmin) (Ton)
Buğday	19.500.000	20.600.000	21.600.000
Mısır (Dane)	2.100.000	6.400.000	5.900.000
Çeltik	360.000	920.000	900.000
Ayçiçeği	850.000	1.670.716	1.697.158
Şekerpancarı	16.523.166	19.592.731	19.938.816
Pamuk (Kütlü)	2.541.832	2.100.000	2.350.000
Soya	75.000	165.000	140.000
Üzüm	3.500.000	4.000.000	4.200.000
Turunçgiller	2.493.000	4.293.007	4.796.726
Şeftali	210.000	674.136	763.644
Kayısı	315.000	730.000	985.000
Kiraz	210.000	599.650	594.424
Nar	60.000	465.200	491.801
Muz	95.000	305.926	349.973
Zeytin	1.800.000	1.730.000	2.100.000
Fındık	600.000	420.000	675.000
Havuç	235.000	554.736	566.242
Domates	9.450.000	12.600.000	12.800.000

Tablo 5.1
Ürünler Bazında
Bikisel Üretim

Kaynak: TÜİK.

Tablo 5.1'de Ürünler bazındaki bitkisel üretimdeki değişimler 2002 yılı ile karşılaştırıldığında çeltik, mısır, ayçiçeği, meyvelerde ise kayısı, kiraz, nar ve muz üretiminde artış olmuştur. Diğer ürünlerde ise üretim artışı daha az oranda gerçekleşmiştir.

Teorik olarak ulusal ekonomiler güçlendikçe büyüyen GSMH içerisinde tarımın payı görece olarak azalır. Bu durum, tarımda yaratılan katma değer diğer sektörlerle oranla daha düşük olması ve gelir arttıkça tüketim harcamalarının sınırlara ve hizmetler sektörüne kayması ile açıklanmaktadır. Türkiye GSMH'sinin son 35 yıllık değişiminde bu gerçeklik etken olmuştur (Günaydın, 2006: 14).

Ekonomik kalkınma ile birlikte milli gelirin artması ve gıda maddeleri talebinin giderek küçülmesi, tarım dışı sektörlerin büyüme hızının tarım sektörünün büyüme hızının üzerine çıkması, tarım sektörünün milli gelir içindeki payının zamanla azalması sonucunu doğurmaktadır (Dinler, 2008: 88). Tarımın Türkiye ekonomisindeki önemi nispi olarak azalmış olmakla birlikte yurt içi gıda gereksiniminin karşılanması, sanayi sektörüne girdi temini, ihracat ve yarattığı istihdam olanakları açısından hâlâ büyük önem taşımaktadır. Cumhuriyet'in kurulduğu yıl tarım sektörünün GSMH içindeki payı %42,8 iken 1970'li yıllarda %36,0, 1980 yılında %25, 1990 yılında %16, 2000 yılında %13,5, 2010 yılında ise %9,1 düzeyine düşmüştür. Türkiye'de tarım sektörünün GSMH'deki payının giderek azalması, sanayileşme ve hizmetler sektörlerinde gelişmeye daha çok önem verilmesinin bir sonucudur (Miran, 2005:9; TEPGE, 2011:1). 2017 yılında, tarım sektörünün GSMH içindeki payı %17 iken, 2018'in ilk çeyreğinde ise %10,6 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK).

18- Ünite 5, Sayfa 124 Tablo 5.5 ve üstündeki paragraflar aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Dış pazarlarca talep edilen çeşitlerin talep edilen miktarlarda üretilmesiyle 1985 yılında başlayan organik tarım ürünleri üretimi, 2000'li yıllara gelindiğinde yeni bir boyut kazanmıştır. Kuru incir, kuru üzüm ve kuru kayısı ile başlayan organik tarım ürünleri üretimi; bitkisel ürünler, işlenmiş gıda ürünleri ve diğer tarım ve gıda ürünleri olarak sınıflandırabileceğimiz sektörel yelpazeye ulaşmıştır. İlk yıllarda sadece 8 ürün organik olarak üretilirken 2008 yılında üretilen ürün çeşidi 247'ye ulaşmış, 9.384 üretici 141.752 hektar alanda 415.380 ton ürün elde etmiştir (Deniz, 2009: 13). 2017 yılında üretilen ürün çeşidi 214'e ulaşmış, 543.033 hektar alanda 2.406.606 ton ürün elde edilmiştir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı).

İhracatımızın yöneldiği ülke sayısı 33 olup AB ülkeleri en önemli ihrac pazarlarımızı oluşturmaktadır. AB ülkeleri dışında, Kuzey Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada, Güney Kore, Tayvan, Yeni Zelanda ve Japonya dikkat çeken potansiyel pazar görünümündedir (Deniz, 2009: 16-17).

Türkiye'de yapılan çalışmalarla 2002 yılında 90 bin hektar alanda, 310 bin ton, 150 çeşit organik ürün, 2010 yılında 510 bin hektar alanda, 1,34 milyon ton, 216 çeşit organik ürün üretilirken, 2017 yılında ise 544 bin hektar alanda, 2,40 milyon ton, 214 çeşit organik bitkisel ürün üretilmiştir. İyi Tarım Uygulamaları kapsamında ise 2007 yılında 651 üretici ile 54 bin dekar alanda iyi tarım uygulamaları yapıyor iken, 2010 yılında üretici sayısı 4.540'a alan ise 782 bin dekarla ulaşmıştır (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2011, 21).

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi sayısı	Toplam Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
2002	150	12.428	89.827	310.125
2003	179	14.798	113.621	323.981
2004	174	12.806	209.573	378.803
2005	205	14.401	203.811	421.934
2006	203	14.256	192.789	458.095
2007	201	16.276	174.283	568.128
2008	247	14.926	166.883	530.225
2009	212	35.565	501.641	983.715
2010	216	42.097	510.033	1.343.737
2011	225	42.460	614.618	1.659.543
2012	204	54.635	702.909	1.750.127
2013	213	60.797	769.014	1.620.543
2014	208	71.472	842.216	1.642.235
2015	197	69.967	515.268	1.829.291
2016	238	67.878	523.777	2.473.600
2017	214	75.067	543.033	2.406.606

Tablo 5.5
Organik Tarımsal Üretim

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

19- Ünite 5, Sayfa 126 Tablo 5.6 ve Tablo 5.7 aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ürünler	2002				2017			
	İthalat Miktarı (Ton)	İthalat Değeri (Bin\$)	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Değeri (Bin\$)	İthalat Miktarı (Ton)	İthalat Değeri (Bin\$)	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Değeri (Bin\$)
Buğday	1.116.575	150.472	55.329	9.781	4.990.009	1.042.620	30.493	10.608
Arpa	16.759	2.435	595.824	58.910	383.792	72.152	8.422	1.516
Çavdar	18.279	1.727	0	0	0	0	2	0,9
Yulaf	5.223	318	0,3	0,207	0	0	3,6	5,1
Çeltik	292.024	48.803	187	173	165.052	58.675	614	169
K. Pamuk	549.210	496.744	79.374	67.500	938.748	1.698.596	121.296	188.949
Ayçiçeği	129.108	42.008	2.319	3.713	640.442	356.471	57.328	138.035
D. Mısır	1.179.937	133.754	9.019	10.953	2.055.543	428.738	118.310	53.313
Soya	612.497	139.614	166	40	2.340.974	947.920	81.547	44.854
Aspir	0	0	0	0	91.075	39.349	291	229
Kanola	54	83	1	0,918	29.503	28.426	5	4
Mercimek	22.668	8.325	136.070	51.914	371.426	233.827	263.937	236.135
Nohut	10.636	3.832	108.291	49.537	90.241	130.751	23.287	35.085
K.Fasulye	41.488	21.583	20.278	14.217	40.543	47.567	4.447	6.065
Patates	11.822	5.765	34.672	2.615	17.253	11.285	205.341	27.732
Şpancan	46.076	3.714	122	425	409	8.445	124	876

Tablo 5.6
Tarla Ürünleri Dış Ticareti

Kaynak: TÜİK

Yıllar	İhracat (Milyon \$)	İthalat (Milyon \$)	Denge (Milyon \$)
2002	3.752	2.006	1.746
2012	15.251	10.734	4.517
2013	16.977	11.200	5.777
2014	17.995	12.418	5.577
2015	16.789	11.243	5.546
2016	16.249	11.038	5.211
2017 (8 aylık)	10.441	8.205	2.236

Tablo 5.7
Tarımsal Dış Ticaret

Kaynak: TÜİK verilerinden harmonize sisteme göre (HS, 2'li GTIP) derlenmiştir. (Harmonize sistem 99 dış ticaret faslından tarım, hayvancılık ve gıda ile ilgili ilk 24 faslın toplamıdır.)

20- Ünite 6, Sayfa 144 3.paragraftan sonra aşağıdaki paragraf eklenmiştir.

24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı birleşerek "Tarım ve Orman Bakanlığı" adını almıştır. Bu bağlamda Tarımsal Altyapı ve Kırsal Kalkınma faaliyet alanının altında yer alan Tarımsal Desteklemeler ile ilgili kısım 2018-2022 Strateji Planı içinde "Tarım sektörüne ve kırsal kesimlere verilecek desteklere ilişkin çalışmalar yapmak, teklifte bulunmak ve 5488 sayılı Tarım Kanunu uyarınca kurulan Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulunun sekretarya hizmetlerini yürütmek" şeklinde yer almaktadır.

- 21- Ünite 6, Sayfa 147 “Tarımsal Destekleme Politikalarının Araçları” başlığının sonuna aşağıdaki paragraf eklenmiştir.

Bu kurul 2018’de geçen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde de Tarım ve Orman Bakanlığı mevcut durum analizi ve 2018-2022 Stratejik Planı’nda aynı isimle yer almaktadır.

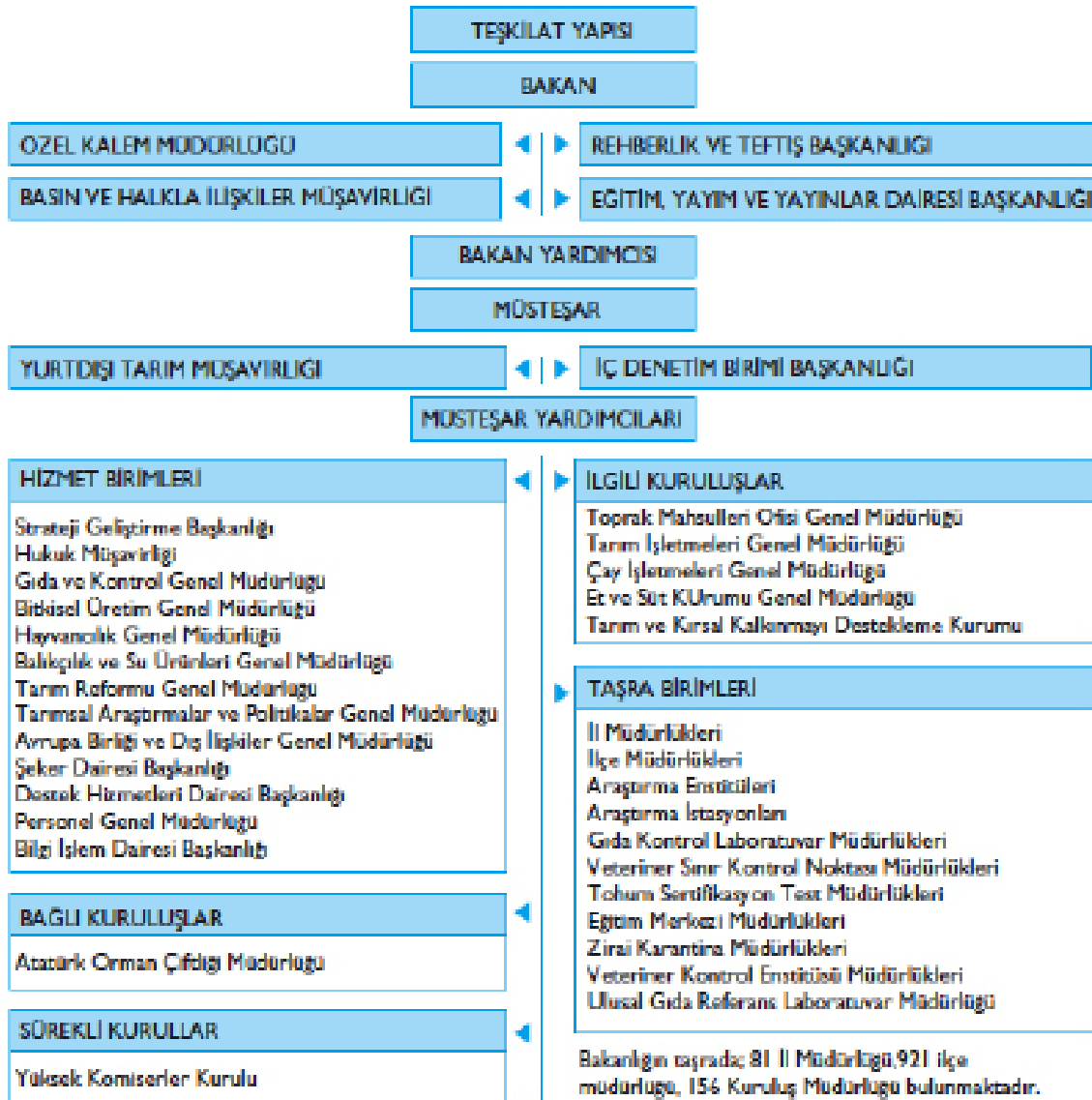
- 22- Ünite 6, Sayfa 149 “Tarımsal Destekleme Politikalarının Yürütülmesi Süreci” başlığının içeriği ve Şekil 6.2 aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Türkiye’de tarımsal destekleme politikalarının yürütülmesi ilgili bakanlıklar, bu bakanlıklara bağlı müsteşarlıklar, KİT’ler, sivil toplum örgütleri ve tarımsal kooperatifler tarafından gerçekleştirilmektedir (Gaytancıoğlu, 2009: 58). Türkiye’de tarım politikaları Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı adı altında yürütülmekteyken, 03.06.2011 tarihinde söz konusu bakanlığın adı Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı sonrasında 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesiyle Tarım ve Orman Bakanlığı olarak faaliyet yürütmeye devam etmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı olarak tarımsal politikaların yürütülmesinden sorumlu teşkilatların yapısı bakanlığın organizasyon şemasından incelenebilir (www.tarimorman.gov.tr):

Şekil 6.2

Tarım ve Orman Bakanlığına Bağlı Olarak Tarımsal Politikaların Yürütülmesinden Sorumlu Teşkilatların Yapısı

Kaynak: www.tarimorman.gov.tr

23- Ünite 7, Sayfa 161 "DÜNYADA TARIM SEKTÖRÜ" başlığının 3. paragrafının sonuna aşağıdaki cümle eklenmiştir.

2015 yılında 7 milyar olan dünya nüfusunun 2050 yılında 10 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

24- Ünite 7, Sayfa 163 "DÜNYA TARIMINDA VERİMLİLİK VE GSYİH" başlığını altındaki paragraflar aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

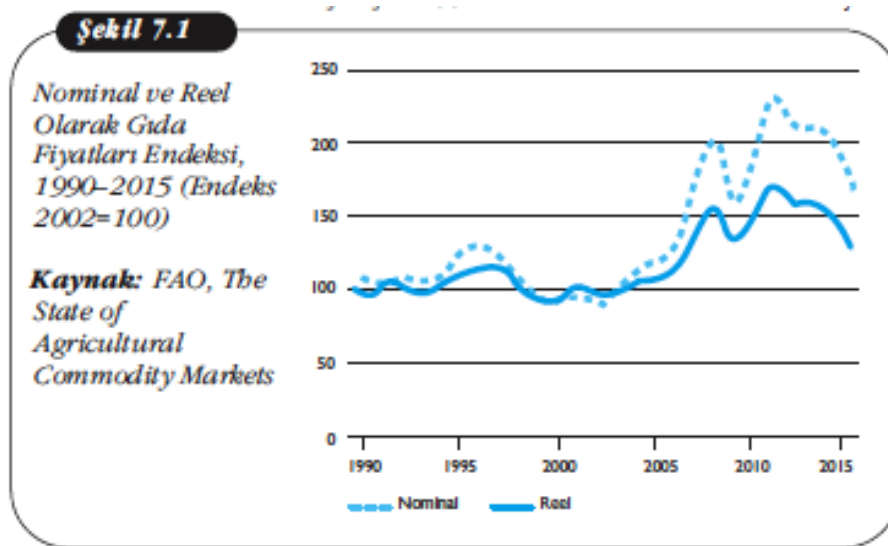
Dünyada tarımsal performans 1980-2004 arası dönemde artmıştır. 1980-2017 döneminde ortalama nüfus artış oranı yıllık %1,44 iken tarımsal ürünlerin GSYİH'ya katkısındaki artış yıllık olarak %4,74 olmuştur. Bu büyüme verimlilik artışı tarafından sağlanmıştır. Aynı dönemde dünya piyasalarında tarımsal ürünlerin fiyatları yıllık olarak ortalama %1,8 oranında azalmıştır (The World Bank, 2018).

1980-2004 döneminde gelişmekte olan ekonomilerin tarımsal büyüme oranı yıllık %2,6 iken endüstrileşmiş ülkelerin yıllık tarımsal büyüme oranı %0,9 olmuştur. 2050 yılında nüfus artış hızına paralel olarak tarımsal büyüme hızının yıllık %1,75 olması gerekmektedir. Global tarımsal ürünler büyüme hızı %1,73, gelişmekte olan ülkelerde ise %1,31 dir (OECD,2016: 14). Gelişmekte olan ekonomiler bu periyotta tarımsal üretimlerini %79 oranında arttırmışlardır. Buna paralel olarak gelişmekte olan ülkelerin dünya tarımsal gayri safi hasılasından aldıkları pay %56'dan(1980) %65'e (2004) ve %73,6'ya (2014) yükselmiştir. Asya ülkelerinin ve diğer gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretimlerindeki artış tarım arazilerinin artmasından değil verimlilik artışından kaynaklanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde verimin artmasına tarımda kullanılan teknolojilerin gelişmesi ve izlenen tarım politikalarındaki başarı neden olmuştur. 1960'lardan itibaren tarımsal üretimin artması ve çeşitlenmesi tarımda sulama imkânlarının ve gübre kullanımının artması sonucu sağlanmıştır. Günümüzde Güney Asya'da tarım alanlarının %39'u, Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde %29'u sulanabilirken bu oran Sahraaltı Afrika ülkelerinde sadece %4 tür.

Tarımsal büyümenin ekonominin genelinden daha yavaş olduğu görüşü Adam Smith' den beri var olan bir tartışmadır. Bunun nedeni tarım sektörünün büyümesinin önündeki engellerdir. Örneğin, Afrika ülkeleri için hızlı tarımsal büyüme oldukça güçtür. Afrika'da agroekolojik olumsuzluklar, tarım arazilerinin hızla kuraklaşması, düşük nüfus yoğunluğu, faal piyasaların kötülüğü ve dünyanın kalan kısmıyla rekabet etmekten kaynaklanmaktadır. Son yıllarda yapılan hesaplamalar ise tarımsal büyümede emek verimliliğinin ya da toplam faktör verimliliğinin tarım dışı sektörlerden daha iyi olduğunu göstermiştir (The World Bank; 2007: 38-39). 2001-2010 döneminde tarımda emek ve faktör verimliliği önceki dönemlere göre tersine dönmüş durumdadır. 2001-2010 döneminde tarım toplumlarında tarımsal iş gücü %0,13 azalırken, iş gücü verimliliği %2,20 artmıştır. Gelişmiş ekonomilerde tarımsal iş gücündeki artış %3,34, verimlilik artışı %2,32 olmuştur.

25- Ünite 7, Sayfa 164 Şekil 7.1, 7.2, 7.3 aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

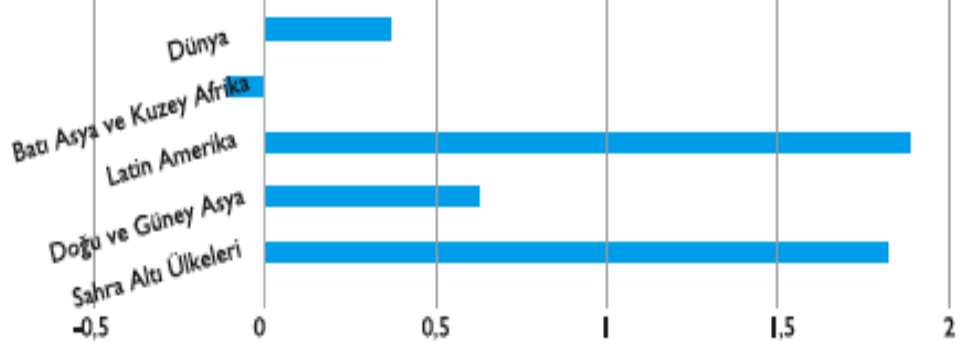

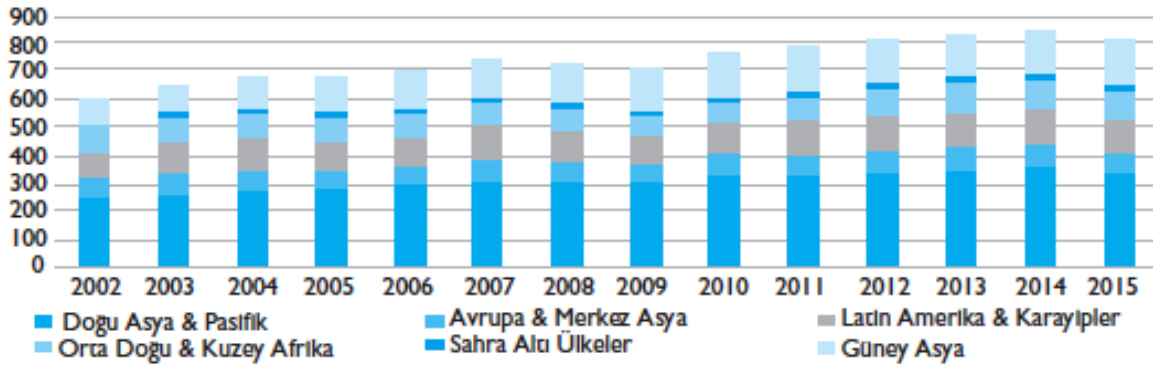
Şekil 7.2

Tarım Alanlarının
Kullanımındaki
Artış (2001-2010)

Kaynak: USDA,
Economic Research
Service

Şekil 7.3

Gübre Kullanım Oranları (Hektar başına Kg) 2002-2015

Kaynak: The World Bank.

26- Ünite 7, Sayfa 165 "Dünyada Tarımsal GSYİH'nin Paylaşımı" başlığının ilk paragrafı ve Tablo 7.1 aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Dünyada tarımsal ürünlerden elde edilen GSYİH'nin paylaşımı açısından önemli bir nokta toplam GSYİH'nin az sayıda ülke arasında bölüşürülüyor olmasıdır. Aşağıda Tablo 7.1'de görüleceği gibi dünya GSYİH'nin büyük bölümü 20 ülke tarafından paylaşılmaktadır. 2003-2005 arası dönemde bu ülkeler dünya tarımsal GSYİH'nin yaklaşık %62'sini alırken bu oran 2017 yılında %67'ye yükselmiştir. Bu da diğer ülkelerin dünya GSYİH'den aldıkları payın giderek azaldığını göstermektedir.

Tablo 7.1
Dünya Tarımsal GSYİH'sinin Paylaşımı

	DÜNYA GSYİH'SİNİN PAYLAŞIMI (2000 yılı fiyatlarıyla \$)						DÜNYA TARIMSAL GSYİH'SİNİN PAYLAŞIMI (2000 yılı fiyatlarıyla \$)				
	(%)						(%)				
Ülkeler	2003- 2005	2007	2008	2009	2017		2003- 2005	2007	2008	2009	2017
Arjantin	0,78	0,88	0,92	0,95	0,79		1,03	1,16	1,09	1,26	1,01
Avustralya	1,28	1,25	1,27	1,31	1,81		0,92	0,81	0,84	0,97	0,93
Brezilya	1,93	1,95	2,01	2,05	2,39		2,73	2,84	2,9	3,47	3,68
Kanada	2,2	2,11	2,08	2,07	2,09		1,12	1,4	1,59		0,84
Çin	5,23	6,48	6,92	7,02	14,84		14,87	15,95	16,23	19,51	24,25
Mısır	0,31	0,33	0,34	0,36	0,45		1,27	1,31	1,31	1,56	1,14
Fransa	3,84	3,61	3,54	3,52	3,26		2,33	2,16	2,14	2,47	1,38
Almanya	5,27	4,95	4,91	4,76	4,54		1,59	1,44	1,45	1,67	0,66
Hindistan	1,61	1,85	1,9	2,09	2,83		8,6	9,46	9,28	10,73	11,41
Endonezya	0,54	0,56	0,58	0,62	1,16		2,1	2,16	2,18	2,59	4,4
İtalya	3,09	2,84	2,75	2,66	2,46		1,89	1,76	1,74	2	1,18
Japonya	13,24	12,45	12,04	11,64	5,91		5,56	5,31	5,13	1,08	1,15
Kore	1,73	1,76	1,76	1,8	1,86		1,58	1,62	1,65	1,9	0,78
Meksika	1,67	1,65	1,64	1,57	1,54		1,71	1,7	1,7	1,98	1,29
Hollanda	1,09	1,05	1,05	1,03	1,01		0,66	0,63	0,61	0,71	0,49
Rusya	0,89	0,98	1,01	0,95	1,8		1,33	1,34	1,41	1,62	2,09
İspanya	1,79	1,76	1,74	1,71	1,62		1,55	1,43	1,37	1,58	1,22
Türkiye	0,83	0,89	0,88	0,85	0,97		1,97	1,84	1,85	2,21	2,69
İngiltere	4,43	4,21	4,15	4,02	3,85		0,94	0,89	0,86	0,99	0,56
Amerika	28,81	27,49	27,02	26,9	24,32		8,64	8,29	8	6,2	5,50
Toplam	80,56	79,05	78,51	77,88	79,5		62,39	63,05	63,33	65,87	66,64

Kaynak: The World Bank, 2016.

27- Ünite 7, Sayfa 175 "Dünyada Tarımsal Ürünlerin Ticareti" başlığının ilk 2 paragrafı ve Tablo 7.2 aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşmasının amaçlarından en önemlisi ithalat kısıtlamalarını azaltarak tarımsal ürünlerin uluslararası ticaretini arttırmaktır. Bu amaca ulaşmak için anlaşmaya taraf olan ülkeler tarife dışı engeller yerine sadece ithalat vergisi koymayı ve miktar kotaları gibi yeni engeller koymayı taahhüt etmişlerdir.

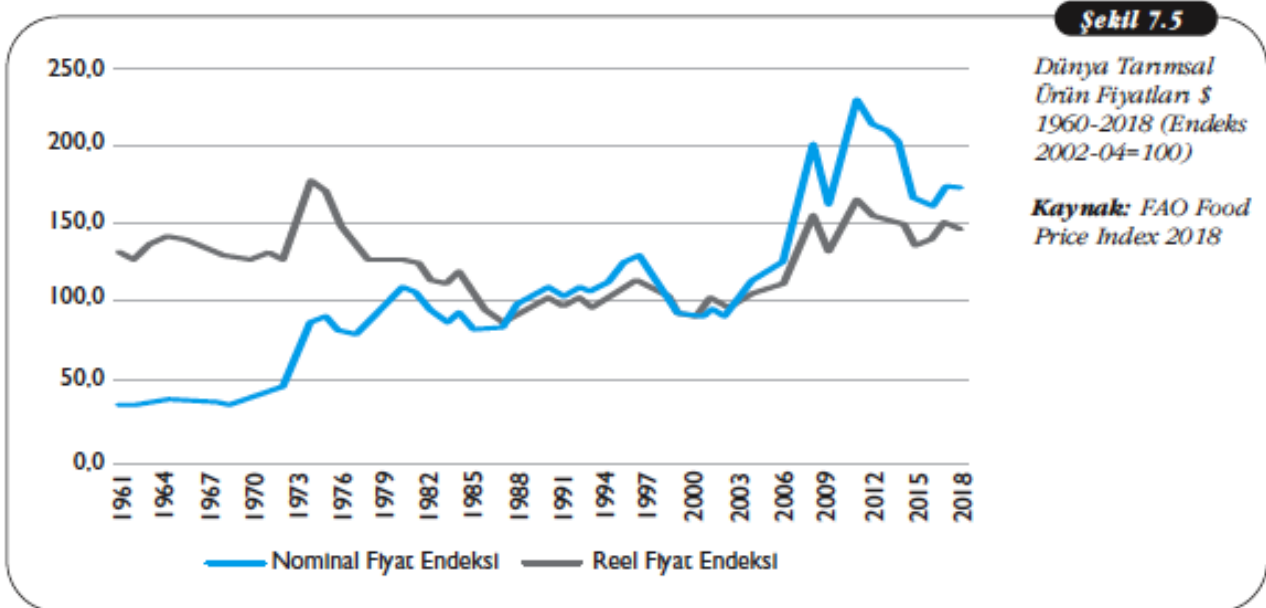
Dünyada tarımsal ürünlerin ticareti 1999 yılında 544 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980-85 döneminde tarımsal ürünlerin ticareti %2 oranında azalırken 1985-90 döneminde %9, 1990-99 döneminde ise %3 oranında artmıştır. 2017 yılında bu artış %6,7 olarak gerçekleşmiştir. 1990-2017 döneminde tarımsal ürünlerin ticaretinde kriz dönemlerinde azalma eğilimi vardır. Örneğin, 1988 Asya krizinde tarımsal ürün ticareti %16 oranında azalmıştır. 1990'larda ticaretin artış oranı %3 iken bu oran 1998'de %8 ve 1999'da %10 azalma göstermiştir. 2017 yılı itibarıyla tarımsal ürünlerin dünya ticareti içindeki payı %10 civarındadır. 2017 yılında dünya ticaret hacmi 17,73 trilyon ABD doları olarak gerçekleştiğinden tarımsal ürünlerin payı da yaklaşık olarak 1,77 trilyon ABD dolarıdır.

Tablo 7.2
Dünya'da Tarımsal Ürün Üretimi (2013)

Sıra	Emtia	Ton	%Toplam
1	Şeker Kamışı	1.898.206.534	21.35
2	Mısır	1.017.536.854	11.45
3	Pirinç	738.064.040	8.30
4	Buğday	711.142.394	8.00
5	İnek Sütü	635.575.895	7.15
6	Patates	374.463.885	4.21
7	Taze Sebze	279.740.040	3.15
8	Soya Fasulyesi	278.092.981	3.13
9	Maniok	263.314.862	2.96
10	Şeker Pancarı	247.382.251	2.78

Kaynak: FAOSTAT 2013.

28- Ünite 7, Sayfa 177 Şekil 7.5 aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

29- Ünite 7, Sayfa 179 'un sonuna aşağıdaki 2 alt başlık eklenmiştir.

Gıda Güvenliği (Food Security)

Gıda güvenliği, herkesin, her zaman, aktif ve sağlıklı bir yaşam için beslenme ihtiyaçlarını ve yemek tercihlerini karşılayan yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik erişimi olması durumudur (FAO, 2006:1). Ekonomik büyüme, ancak tüm ülkelerin gıda güvenliğine sahip olması durumunda sürdürülebilir. Ülkeye ait ve ülke güdümlü gıda güvenliği stratejileri olmadan, küresel, bölgesel ve ülke düzeyinde ekonomik büyüme için engeller ve ek maliyetler olacaktır. Gıda güvenliği, kadınları ve diğer hassas ve dezavantajlı grupları kapsamalıdır.

Gıda Güvenilirliği (Food Safety)

Gıda güvenliği gıda kaynaklı hastalıklardan hastalığa yakalanma riskini en aza indirecek şekilde, gıdaların işlenmesi ve depolanmasını ele alan bir kavramdır. Bu potansiyel olarak ciddi sağlık tehlikelerini önlemek için takip edilmesi gereken bir dizi işlemleri içermektedir (TİM, 2016:57). Yeterli miktarda güvenli ve besleyici gıdaya erişim, yaşamı sürdürmek ve sağlığı iyileştirmek için anahtardır. Gıda güvenliği, günlük yaşamın çeşitli farklı alanlarını kapsayan küresel bir sorundur. Gıda güvenliği ilkeleri, gıdaların kontamine olmasını ve gıda zehirlenmesine neden olmasını önlemektir (Australian Institute of Food Safety, 2016).